

וכבר נשאו ונתנו האחרונים בענינים אלו, כגון לענין חשש לאי־שפיות במי שעתה הוא שפוי וכן היה שפוי בעבר, וכיו"ב. ע' בשו"ת בית אפרים אה"ע קיא; שב שמעתתא ג, יב; שו"ת אחיעזר ח"א כח, יג כט, א.

'אידי ואידי כשמואל, כאן במכחשתו...' — יש לדקדק מדוע לא תירץ אליבא דרב [שכמותו נוקטים להלכה], והא דקתני 'חיישינן לקידושי שניהם' — בשקידש בתוך ששה חדשים. — יש להוכיח מכאן כשיטת הראשונים (ע' בתוס' רי"ד) שבתוך ו' מעמידים אותה על חזקת נערות ואין קידושיה כלום. ולכן אי אפשר להעמיד הברייתא בתוך ששה, כי אז אין חוששין לקידושיה כלל (שער המלך אישות ג, יד).

ואמנם, שיטת רש"י (כך דייקו מדבריו לעיל בד"ה בהא אמר) וכן משמע מהטור ושלחן ערוך (אה"ע יז) שבתוך ששה הרי זה ספק. ויש לתרץ שלא פרושו אליבא דרב, משום שרב תנא ופליג, ואין קושי אם תנא דברייתא אחת אינו סובר כמותו, מה שאין כן לשמואל. (בית מאיר).

דף פ

'מלקין על החזקות, סוקלין ושורפין על החזקות, ואין שורפין תרומה על החזקות...' — פירוש, ישנן חזקות טובות שאפילו ממיתים על פיהן, וישנן חזקות גרועות שאף אין שורפין על ידיהן תרומה. (רש"ש).

בטיבן של חזקות אלו, כתב החזון־איש (אה"ע קיד, ז. וע"ש בס' ב, יב), זו לשונו: 'מתנאי החזקה שיתאמת הדבר בלבנות בני אדם ולא יסתפקו בהן, שאם באו לעיר פוחזים ואומרים 'זו אשתי' והיא אומרת 'זה בעלי', ואנשי העיר מסתפקים בהם שעצת זימה ביניהם — לא יחזקו לעולם. וכן בלבשה בגדי נדותה, ולפי הכרת אנשי מקומה לא יחשבו זאת לאות נאמן על נדותה — לא תוחזק בזה, אלא העיקר לפי החלטת בני אדם, וההנהגה הרגילה בין בני אדם המעידה ומתאמת (אולי צ"ל: ומאמת) בלב הרואים — הוי עדות גמורה'.

וכתב המהרי"ק (פו), שהחזקה שעל פיה מלקים אינה בעלת משקל שווה לחזקה שעל פיה סוקלים ושורפים, אלא למלקות די ב'חזקה כל דהו'. וגם משמעות הלשון מורה כן — כתב — שלכך רבי יוחנן לא עירב ושנה 'מלקין סוקלין ושורפין על החזקות', אלא חילקם לשתי קבוצות, לומר שבשתי חזקות שונות מדובר (וכן דקדק מלשון רש"י).

'החזקה נדה בשכינותיה — בעלה לוקה עליה משום נדה' — יש לדקדק מדוע נקט 'בעלה' ולא היא עצמה?

הנה הפוסקים (ע' טור יו"ד קפה בשם הרמב"ן, ושאר פוסקים שם) דנו האם מועילה נתינת 'אמתלא' של האשה לומר שבאמת לא היתה נדה, אלא לבשה בגדי נידותה מחמת סיבה מסוימת. ובשו"ת הרמ"א (ב. מובא בגליון השו"ע שם) צידד בדבר ורצה לדקדק מכאן ש'אמתלא' מועילה, שלכן רק בעלה לוקה עליה, אבל היא — אם תתן אמתלא ללבישתה — לא תלקה. [ובמקרה כזה גם הבעל לא ילקה, אלא שמדובר בסתמא, שאינה נותנת אמתלא].

ואולם הקשה מזה שאמרו סוקלין על החזקות, וכמעשה באשה אחת בירושלים — משמע שאין מועילה שום נתינת אמתלא, שאם כן ודאי אין הורגים (וע' אגרות משה אה"ע ח"א פט ד"ה אבל. ולמש"כ

המהרי"ק דלעיל — לק"מ, שבחוקה היא ודאי ל"מ אמתלא, ואין להשוותה לחוקה דמלקות). ולבסוף כתב שאם תתן 'אמתלא' מוכחת שמפני אותה סיבה היה לה הכרח לעשות כן — מועילה האמתלא. ומובן אם כן שנקטו 'בעלה' — כי הוא בדרך כלל לוקה, שהרי לא יועיל לו שום הסבר, משא"כ האשה, תוכל לתת אמתלא מוכחת.

'תינוק שנמצא בצד העיסה ובצק בידו, רבי מאיר מטהר וחכמים מטמאין... וחכמים אומרים... עיסה בתוך הבית ושרצים וצפרדעים מטפלין שם ונמצאו חתיכות בעיסה, אם רוב שרצים — טמאה...' —

נחלקו רבי מאיר וחכמים ב'רוב' המתנגד ל'חוקה', האם הרוב עדיף או להפך, המיעוט מצטרף עם החוקה לבטל כח הרוב. [ומבואר כאן שלרבי מאיר מועילה החוקה כנגד הרוב מן התורה, ואין זה חומרא דרבנן, שהרי כאן מתבטא הדבר לקולא].

שיטת התוספות (כאן ובכתובות ט. ד"ה ואב"א) שלדעת חכמים בכל מקום הרוב עדיף מהתורה, וכ'ודאי' דמי, אולם כאן אותו 'רוב' של תינוקות—מטפחין אינו רוב חשוב, ולכך לר' יוחנן אין שורפין את התרומה — שאינו ודאי. ולרבי מאיר טהור, שאפילו 'ספק' אין כאן, כי הרוב אינו רוב גמור המועיל מדין תורה (ע' בהגהות ריח"ל מיזליש, משום שהוא 'רוב התלוי במעשה' ואינו רוב. אולם דבר זה במחלוקת אמוראים שנוי — בכורות כ). אבל במקום רוב גמור — גם לרבי מאיר הרי זה ספק.

שיטת הרמב"ן (יבמות קיט) שלרבי מאיר, רוב מול חוקה נידון כמחצה על מחצה, אלא שלענין טומאה מיקל כי 'לא מפשינן בטומאה'. (ונראה פשוט משום שהוא ספק שאין בו דעת לישאל, שמדין תורה טהור אף ברה"י, וסובר ר"מ שלא עשאוהו כמי שיש בו דעת לישאל, כדלהלן, משום דלא מפשינן בטומאה. וכ"כ התור"ד כאן ותוס' נדה ג. וע' מהרש"א כאן; תוס' כתובות יג: ד"ה מסייע).

ולרבנן — ב'רובא וחוקה' הולכים אחר הרוב לחומרא, ומדרבנן, אבל חוששין למיעוט. (לשיטה זו, רוב תינוקות מטפחים אינו שונה משאר 'רוב' שבתורה. ולעולם רובא עדיף — מדרבנן ולחומרא. ולכאורה כ"ז לר' יוחנן, אבל לר"ל ששורפין, משמע דלא הוי ספק. וע' תוס' יבמות קיט; חו"א ריש דמאי).
על שתי חוקות מול רוב — ע' בית הלוי ח"ב כג. ועע"ש בס' כה.

— על החילוק בין נידון תינוק הנמצא ליד העיסה, לנידון עיסה שנמצאו חתיכות בתוכה, כתב רש"י: במקרה הראשון הרוב הוא 'רובא דליתא קמן' — רוב הבנוי על מציאות טבעית, ולא על נסיבות אקראיות שבאו לפנינו, ואילו בנידון השני הרוב הוא 'איתא קמן', ובזה גם ר' יוחנן סובר ששורפים. ומשמע לכאורה שרובא דאיתא קמן עדיף מרובא דליתא קמן. אולם מצאנו בענינים אחרים להפך, וכבר דנו רבות בספרי האחרונים בגדרי שני סוגי 'רוב' אלו, ובהפרשים שביניהם — ע' (תוס' ב"ב כד. ומהרש"א; תוס' סנהדרין ג); חדושי רעק"א — כתובות סוף יג; שב שמעתא; שערי ישר ג, א ג; אגרות משה חו"מ ח"א כד, ד; חדושי הגר"ר בענגיס ח"ב לה, ב-ד; דבר שמואל פסחים ג: ובהערות שבסוף הספר מהגר"ש פישר שליט"א.

הרמב"ן והריטב"א כאן כתבו טעם אחר לחילוק; בנידון השני, כיון שודאי נגעו בעיסה [שהרי נמצאו בה חתיכות], הורעה חזקת טהרתה. משא"כ בתינוק, שהם מפרשים [דלא כפרש"י שידוע שנגע והספק על טומאת התינוק] שאין ודאות שנגע, שמא אדם טהור הביא הבצק לידו, וכדומה. (ועיין לעיל (עט) על סברא זו, שהנגיעה מבטלת את חזקת הטהרה).

(ע"ב) 'לא יתייחד אדם עם שתי נשים... וישן עמהם בפונדקי... מ"ט תנא דבי אליהו הואיל ונשים דעתן קלות עליהן. מנא הני מילי...' — בשו"ת הרשב"א (ח"א תקפו וע"ש בתשו' אלף קעח), צידד השואל לומר שיחוד עם שתי אינו אסור מן התורה אלא מדרבנן, שאסרו מחשש שמא יתפתו שתייהן (כמוש"כ רש"י). ורצה לחדש לפי זה שלא אסרו אלא בנשים האסורות מדין ערוה, אבל פנויות שאיסור יחוד עמהן אינו אלא מדרבנן — לא אסרו בשתיים, שהרי זה כעין גזרה לגזרה. ועל זאת חלק הרשב"א בתשובתו שם, שלא חילקו בדבר, אלא גם יחוד עם שתי פנויות אסור. (וע' שו"ת הרדב"ז סוף ח"ב, קונטרס תקנת עגונות לב).
ואולם במה שכתב שבשתיים אינו אסור מדאורייתא — הרבה מהאחרונים הסכימו לדבר. (ע' באה"ע כב; בינת אדם (קכו) בשם חות יאיר (עג). וע' בהערות החזו"א שבסוף ספר אבי עזרי, במה שדייק מלשון הגמרא 'מנא הני מילי...'; בית ישי עד, א).

— על הוספת המשנה 'וישן עמהם בפונדקי', יש שכתבו שבא להוסיף שאין חוששין לכך שאם תישן אשתו נמצא מתייחד עמהן. (הרד"ל. ע"ש). והמאירי כתב: 'ששנתה (של אשתו) מתנדדת מאימתה של זו'. ויש מחמירים בשינה עמוקה (ע' אוצר הפוסקים כב; שו"ת שבט הלוי ח"ה רא, ד).

— הגאון ר"מ פינשטיין (באגרות משה אה"ע ח"ב טו) כתב על פי דברי רש"י שטעם איסור יחוד עם שתי נשים, לפי ששתייהן נוחות להתפתות — לפי זה אם כלפי אחת מהן אין חשש זנות, כגון שאחת היא בתו — מותר. וזה דלא כשיטת הזכור-לאברהם (הביאו הפ"ת אה"ע כב, ב) שאסר להתייחד עם בתו ועוד אחרת. [ואף שיש מקום לסבור שאינו ירא מבתו שתגלה קלונו — אין לסברא זו מקור. ע"ש]. ולמעשה הסיק שלדינא מסתבר להקל, וכך נוהגים. ואולם יש מקום להחמיר. (ושנה דבריו בח"ד סה, ח להתיר. ושם כתב כן בסתם ובהחלט).

'לא, שאני תלמידי חכמים דידיעי לאתרויי ביה' — שיודעים להתרות ולדבר עמו, ודבריהם מועילים יותר משאר בני אדם. ואפשר שסתם אנשים לא ישמע להם המותרת, כי יסבור שאינם יודעים. [ואולם פשוט לדינא שהתראת שאר בני אדם שאינה ת"ח מועילה]. (עפ"י אגרות משה יו"ד ח"א קנט)

*

'מתייחד אדם עם אמו ועם בתו וישן עמהם בקירוב בשר' —
'אמו' היא כינוי לבינה (אם לבינה תקרא) — עולם המחשבה. **'בתו'** — כינוי לשפלות (כנודע בספרים, 'בת' היא מדת המלכות, ובכחות הנפש — היא מדת השפלות); —
יש לו לאדם לדבק מחשבתו בה' יתברך, כענין 'שויתי ה' לנגדי תמיד', ועם זאת להיות בשפלות ובהכנעה. וזהו **'בקירוב בשר'** — ללא פניות חצוניות, או ענוה פסולה.
עוד יש לפרש: **'אמו'** — כינוי לחכמי ישראל ('תורת אמך' — חכמי אומתך). **'בתו'** — המון העם הפשוט. וזה 'מתייחד אדם עם אמו ועם בתו' להיות ממוצע ביניהם, לחבר אלו עם אלו, ועל ידי כן להעלות את מדרגת הפשוטים, וממילא תהיה עלייה גם לחכמים כידוע, שה'דור לפי פרנס והפרנס לפי הדור'. (עפ"י תולדות יעקב יוסף — בראשית א. וע"ש לך א; חיי שרה ב).

'... בעמל רב עולה לאדם להיגמל ממושכל-ראשון נפסד זה, וללמד לעצמו כי אין שום דבר מובן מאליו, ולא 'מגיע' לו מאומה, וכל מה שהוא מקבל הוא חסד וטובה. זאת היא העובדה של הכרת הטובה, ואין בזה הבדל בין הטובות שאנו מקבלים מאת הקב"ה ובין אלה שאנו מקבלים מאת בני אדם. עלינו להתלמד אחת ולתמיד כי הכל, הכל ממש, הוא הטבה וחסד עמנו. אפילו החיים עצמם אינם מובנים מאליהם — 'מה יתאונן אדם חי — מה יתרעם על מידותיו, וכי גבר על חטאיו? דיו חיים שנתתי לו' — רש"י: למה יתאונן אדם חי, למה יתרעם אדם על הקורות הבאות עליו אחר כל החסד שאני עושה עמו שנתתי לו חיים ולא הבאתי עליו מיתה.

אילו היינו מבינים כי אין הכל מובן מאליו, וכי כל מה שאנו מוצאים בעולם מצרכינו הוא הטבה וחסד — היתה באמת מתרבה חיבה וריעות בעולם, והיינו מכירים כי בעולם של חסד אנו חיים. וכאשר הכרה זו נעלמת מאתנו, נהיה כל העולם אפור, כל אחד עושה 'רק' עבודתו, וכל מוכר רוצה 'רק' להרויח, והרופא רוצה רק לקבל התשלום שלו והמורה רוצה רק לקבל המשכורת שלו — אין הטבה ואין חסד, אין חיבה ואין ריעות. עולם דל ויבש! אך לא: בעולם בהיר אנו רוצים לחיות, עולם שיש בו הטבה וחסד, חיבה וריעות! את העולם הבהיר הזה בונה האדם על ידי שהוא מכיר טובה לכל'. (מתוך עלי שור — ח"ב עמ' 99)

'דיו שהוא חי' —

'בקרתי פעם ת"ח גדול, זקן מופלג. הוא לא ראה עוד ושמע רק בקושי. רגליו לא פעלו, ובעל יסורים היה מרוב אבריו הפנימיים, אבל ראשו היה צלול ודיבורו ברור. שאלתיו לשלומו והרגשתו, והוא ענה: 'כדאיים כל יסורים שבעולם רק כדי לחיות! הדבר הנפלא ביותר בכל העולם כולו הם החיים עצמם!'. וכן הוא: עצם החיים הוא תענוג. התבונן נא בפרפר היושב על פרח ובתולעת הזוחלת בדרכה, בחתול המשתרע בשמש ובכבש הרועה בדשא — כולם מתענגים על חייהם; התינוק שלמד ללכת ורץ בחדרו מקיר אל קיר — הלא הוא כולו תענוג!.

(מתוך עלי שור — ח"ב עמ' תרלג).

עוד על אושר החיים — ראה בשיחות מוסר לגר"ח שמואלביץ, ג תשל"א.

דף פא

'מי יימר דבכשרים כגון אנא ואת. — אלא כגון מאי? — כגון רבי חנינא בר פפי וחבריו' — הכוונה למעשים המובאים לעיל (לס-מ) ברבי חנינא רבי צדוק ורב כהנא, שתבעון נשים חשובות לדבר עבירה, וברחו מהם תוך כדי סיכון נפשם ממש. וממדת חסידות אמר רב כן, שלא להחזיק עצמו כשר וחסיד (רמב"ן). והלא רב כהנא שהיה תלמידו נמנה עמהם — אלא בדרך ענוה אמר כן (תורי"ד).

'מר זוטרא מוטיב לה אפסירה על כתפיה, ומקרי ליה אל בני' — פירוש, בשעה שהיה מלקחו היה מניח על כתפיו אפסר — רסן. (שמעשיו דומים למעשה הבהמה [וכמו שאמרו בסוטה, היא עשתה מעשה בהמה...]) וטעון ריסון) והיה מכריז על מה הוא לוקה. (פשוט)